

ОЗНАКОМИТЕЛЬНЫЙ ФРАГМЕНТ

БЕЛАРУСКІ ДЗЯРЖАЎНЫ ЎНІВЕРСІТЭТ

Аб'ект аўтарскага права

УДК 811.161.3'373.45(043.3) + 811.161.3'282'06(043.3)

ПАХІРКА

Вераніка Уладзіміраўна

**ЛЕКСІКА-ТЭМАТЫЧНЫ СКЛАД І АДАПТАЦЫЯ
ГЕРМАНІЗМАЎ У МОВЕ ФАЛЬКЛОРНА-ДЫЯЛЕКТНЫХ
ЗАПІСАЎ ПА ВЫДАННЯХ ХІХ – ПАЧАТКУ ХХ СТ.**

Аўтарэферат

дысертацыі на атрыманне вучонай ступені

кандыдата філалагічных навук

па спецыяльнасці 10.02.01 – беларуская мова

Мінск, 2026

ОЗНАКОМИТЕЛЬНЫЙ ФРАГМЕНТ

Навуковая работа выканана ў Беларускім дзяржаўным універсітэце

Навуковы кіраўнік:

Прыгодзіч Мікалай Рыгоравіч,
доктар філалагічных навук,
прафесар, прафесар кафедры
беларускага мовазнаўства
Беларускага дзяржаўнага
ўніверсітэта

Афіцыйныя апаненты:

Русак Валянціна Паўлаўна, доктар
філалагічных навук, прафесар,
загадчык аддзела сучаснай
беларускай мовы філіяла «Інстытут
мовазнаўства імя Якуба Коласа»
ДНУ «Цэнтр даследаванняў
беларускай культуры, мовы і
літаратуры Нацыянальнай акадэміі
навук Беларусі»

Гуль Марыя Уладзіміраўна,
кандыдат філалагічных навук,
дацэнт, дацэнт кафедры англійскай
філалогіі УА «Брэсцкі дзяржаўны
ўніверсітэт імя А. С. Пушкіна»

Апаніруючая арганізацыя:

УА «Беларускі дзяржаўны
педагагічны ўніверсітэт імя Максіма
Танка»

Абарона адбудзецца 19 лютага 2026 года ў 14.00 гадзін на пасяджэнні савета па абароне дысертацый Д 02.01.11 пры Беларускім дзяржаўным універсітэце па адрасе: 220030, г. Мінск, вул. К. Маркса, 31, аўд. 47; эл. пошта: kozhevnikova_ant@mail.ru; тэлефон вучонага сакратара (017) 209-55-58.

З дысертацый можна азнаёміцца ў Фундаментальнай бібліятэцы Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта.

Аўтарэферат разасланы « 13 » студзеня 2026 года.

Вучоны сакратар
савета па абароне дысертацый

А. А. Маціонова

УВОДЗІНЫ

Лексічны састаў беларускай літаратурнай мовы, нягледзячы на перарыў пісьмовай традыцыі ў XVIII – пачатку XIX ст., няспынна папаўняўся новымі адзінкамі, як за кошт унутраных рэсурсаў, так і ў выніку міжмоўнага кантактавання. На новым этапе фарміравання і станаўлення лексічнай сістэмы беларускай літаратурнай мовы (другая палавіна XIX – пачатак XX ст.) важнейшую ролю адыгралі вусна-размоўныя (дыялектныя) асаблівасці беларускай гаворкі, у якой на працягу ўсёй яе гісторыі адбывалася засваенне і ўніфікацыя ў тым ліку і іншамоўнага матэрыялу. Аднак, нягледзячы на значную колькасць лексікалагічных прац, прысвечаных вывучэнню іншамоўнай лексікі ў беларускай мове, застаюцца не да канца распрацаваныя спосабы і прыёмы адаптацыі лексічных адзінак германскага паходжання ў фальклорна-дыялектных запісах XIX – пачатку XX ст., вызначэнне месца і ролі германізмаў у фарміраванні тэрміналагічных падсістэм беларускай мовы і інш.

Аktуальнасць дысертацыі абумоўлена найперш тым, што на сучасным этапе распрацоўкі пытанняў міжмоўных кантактаў выключную каштоўнасць мае аналіз канкрэтнага фактычнага матэрыялу – з пункту гледжання колькаснага складу запазычаных слоў, іх семантычнай характарыстыкі і асаблівасцей асіміляцыі на беларускай моўнай глебе. Германізмы XIX – пачатку XX ст. наогул застаюцца найменш вывучанымі, тады як найстаражытнейшыя, агульнаславянскія і старабеларускія, а таксама найноўшыя запазычанні ў большай меры былі прадметам спецыяльных даследаванняў. Функцыянаванне лексікі германскага паходжання ў беларускім моўным асяроддзі XIX – пачатку XX ст. уяўляе значную цікавасць яшчэ і таму, што гэта быў перыяд адраджэння і станаўлення беларускіх моўных традыцый на новай аснове – вуснай гаворцы, калі старабеларуская мова, страціўшы свой дзяржаўны статус у канцы XVII ст., на працягу двух стагоддзяў не выкарыстоўвалася ў афіцыйным справаходстве.

Менавіта дзякуючы беларускай гаворцы мы можам з дакладнасцю ўстанавіць шляхі і спосабы адаптацыі іншамоўнай лексікі ў працэсе станаўлення новай лексічнай сістэмы, вызначыць спецыфіку марфалагічнага і семантычнага засваення германізмаў беларускай мовай, устанавіць дэрывацыйны патэнцыял запазычанняў і іх здольнасць утвараць фразеалагізмы.

АГУЛЬНАЯ ХАРАКТАРЫСТЫКА РАБОТЫ

Сувязь работы з навуковымі праграмамі (праектамі), тэмамі

Дысэртацыйнае даследаванне выканана на кафедры беларускага мовазнаўства Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Тэма і праблематыка работы звязана з профілем навуковых даследаванняў кафедры («Беларуская мова на розных этапах яе гістарычнага развіцця: структурна-граматычны, семантыка-стылістычны і нарматыўна-камунікатыўны аспекты» (2021–2025), уключанай у Дзяржаўную праграму навуковых даследаванняў. Дысэртацыя адпавядае прыярытэтным напрамкам фундаментальных навуковых даследаванняў Рэспублікі Беларусь на 2021–2025 гады (п. 6 «Забеспячэнне бяспекі чалавека, грамадства і дзяржавы»; Указ Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь ад 07.05.2020 № 156).

Мэта і задачы, аб'ект і прадмет даследавання

Мэта даследавання – вызначыць асаблівасці структуры, семантыкі, адаптацыі германізмаў у фальклорна-дыялектных запісах XIX – пачатку XX ст.

Для дасягнення мэты ў дысэртацыі ставяцца і вырашаюцца наступныя задачы:

- устанавіць умовы, прычыны і шляхі пранікнення лексікі германскага паходжання;
- выявіць і сістэматызаваць корпус германізмаў у фальклорна-дыялектных запісах XIX – пачатку XX ст., ажыццявіць іх прадметна-тэматычную класіфікацыю;
- вызначыць асаблівасці фанетычнага, марфалагічнага і семантыка-стылістычнага засваення лексікі германскага паходжання ў беларускай мове адзначанага перыяду;
- устанавіць слова- і фразеаўтваральны патэнцыял германізмаў, месца дэрыватаў у лексічнай сістэме беларускай мовы XIX – пачатку XX ст.;
- вызначыць ступень захаванасці прааналізаваных германізмаў у лексічным складзе сучаснай беларускай літаратурнай мовы.

Аб'ект даследавання – лексіка германскага паходжання ў фальклорна-дыялектных запісах XIX – пачатку XX ст.

Прадмет даследавання – асаблівасці лексіка-тэматычнай і семантычнай арганізацыі і адаптацыі германізмаў у мове фальклорна-дыялектных запісаў XIX – пачатку XX ст.

Метады і матэрыял для даследавання

Для дасягнення мэты і вырашэння пастаўленых задач у дысертацыі выкарыстоўваюцца параўнальны, супастаўляльны, апісальны метады, прыёмы семантычнага і стылістычнага аналізу, элементы колькаснай апрацоўкі матэрыялу.

Матэрыялам для даследавання паслужылі фальклорна-дыялектныя запісы XIX – пачатку XX ст., прадстаўленыя асобнымі этнаграфічнымі зборнікамі і шматтомнымі працамі па этналогіі і геаграфіі, выданнямі Кракаўскай акадэміі мастацтваў і навук («Зборнік паведамленняў па айчыннай антрапалогіі» («Zbiór wiadomości do antropologii krajowej»), «Антрапалагічна-археалагічныя і этнаграфічныя матэрыялы» («Materiały antropologiczno-archeologiczne i etnograficzne»), «Матэрыялы і працы моўнай камісіі» («Materiały i prace komisji językowej»)), Імператарскай акадэміі навук («Сборник отделения русского языка и словесности», «Известия отделения русского языка и словесности»), Імператарскага Рускага геаграфічнага таварыства («Известия Императорского Русского географического общества», «Записки Императорского Русского географического общества по отделению этнографии», «Записки Северо-Западного отдела»), Імператарскага Маскоўскага ўніверсітэта («Труды этнографического отдела Императорского общества любителей естествознания, антропологии и этнографии», «Чтения в Императорском обществе истории и древностей российских»), а таксама артыкуламі ў перыядычных выданнях «Рубон» («Rubon»), «Віленскі дзённік» («Dziennik Wileński»), «Вісла» («Wisła»), «Кніга свету» («Księga świata»), «Атэнэум» («Athenaeum»), «Варшаўская бібліятэка» («Biblioteka Warszawska»), «Этнографическое обозрение», «Живая старина», «Русский филологический вестник», «Древняя и новая Россия», «Москвитянин», «Современник», «Пантеон», «Литовские епархиальные ведомости», «Виленский вестник» і «Наша ніва».

Усяго прааналізавана 209 крыніц фактычнага матэрыялу, выяўлена 528 слоў германскага паходжання (разам з дэрыватамі ўсяго 2 236 адзінак).

Навуковая навізна

Навуковая навізна і значнасць атрыманых вынікаў даследавання заключаюцца ў тым, што ўпершыню ў беларускай лінгвістыцы германізмы ў фальклорна-дыялектных запісах XIX – пачатку XX ст. сталі прадметам спецыяльнага даследавання; устаноўлены лексіка-тэматычныя групы такіх слоў, вызначана спецыфіка іх фанетычнай, марфалагічнай і семантычнай адаптацыі, выяўлены слова- і фразеаўтваральны патэнцыял гэтых адзінак у працэсе папаўнення і ўдасканалення слоўніка новай (сучаснай) беларускай

мовы. Тэарэтычныя абагульненні і фактычны матэрыял паспрыяюць далейшаму вывучэнню ступені пераемнасці старабеларускай і новай беларускай мовы, выяўленню спосабаў і прыёмаў актуалізацыі (архаізацыі і неалагізацыі) германізмаў даследуемага перыяду на сучасным этапе функцыянавання беларускай літаратурнай мовы.

Палажэнні, якія выносяцца на абарону

1. Пытанні функцыянавання і адаптацыі запазычанай лексікі ў беларускай мове займаюць адно з галоўных месцаў у сучаснай лінгвістыцы, якое дазваляе выявіць умовы развіцця слоўнікавага складу мовы, тыя заканамернасці яго папаўнення і ўдасканалення, што адбываліся ў розныя гістарычныя перыяды. Важнае значэнне ў гэтай сувязі маюць словы германскага паходжання, якія адлюстраваліся ў фальклорна-дыялектных крыніцах XIX – пачатку XX ст. Германізмы запазычваліся народнымі гаворкамі як непасрэдна з нямецкай мовы, так і пры пасрэдніцтве іншых моў, адаптуючыся да асаблівасцей мясцовай гаворкі. У народна-дыялектнай мове адбывалася своеасаблівая апрабавка такіх адзінак, якія пазней сталі асновай для поўнага або частковага засваення з пункту гледжання нормаў сучаснай (новай) беларускай літаратурнай мовы.

2. Лексіка-тэматычны склад германізмаў у мове фальклорна-дыялектных запісаў XIX – пачатку XX ст. адлюстроўвае шматвектарнасць і шматфункцыянальнасць працэсу запазычвання. Словы германскага паходжання запазычваліся найперш для характарыстыкі сацыяльна-эканамічнага і гаспадарчага жыцця беларусаў. У колькасных адносінах пераважаюць найменні, якія характарызуюць паўсядзённае жыццё чалавека і канкрэтныя прадметы народна-гаспадарчага ўжытку – 48%, у той час як словы сацыяльна-эканамічнага значэння займаюць 39%, культурнай і прыроднай тэматыкі па 5% адпаведна, абстрактнай – усяго 3%.

3. Фактычны матэрыял дазваляе выявіць асаблівасці фанетычнай адаптацыі слоў германскага паходжання ў сістэме вакалізму і кансанантызму, якія закранаюць большую частку вылучаных слоў германскага паходжання. Для 316 адзінак (60 %) выяўлены ўнікальныя беларускія фанетычныя варыянты. У працэсе марфалагічнай адаптацыі германізмы афармляюцца ў гаворках паводле марфалагічных заканамернасцей беларускай народна-дыялектнай мовы: для назойнікаў характэрна змена роду, ліку, неаднастайнасць у скланенні; германізмы-дзеясловы характарызуюцца паралельным ужываннем старабеларускай і сучаснай форм. На першым этапе семантычнага засваення іншамоўнай лексікі адбываецца яе семантычная дыферэнцыяцыя, якая закранае большую частку вылучаных слоў германскага паходжання (66%). На другім

слова са звышвысокай (50 і больш дэрыватаў) словаўтваральнай здольнасцю (3 германізмы).

Пераважная частка германізмаў здольная ўтвараць абмежаваную колькасць дэрыватаў, што тлумачыцца адназначнасцю і канкрэтным характарам запазычанняў з германскіх моў. З пункту погляду словаўтваральных сродкаў, германізмы ў фальклорна-дыялектных запісах XIX – пачатку XX стагоддзяў у большасці выпадкаў працягваюць словаўтваральныя тэндэнцыі старабеларускай мовы, дзе пераважаў марфалагічны спосаб словаўтварэння, а менавіта суфіксацыя для назоўнікаў (суфікс *-никъ*; *крамникъ*, *стодольникъ*, *цукерникъ*; суфікс *-аръ*: *бляхаръ*, *вахтаръ*, *крамаръ*; суфікс *-к-а*: *tachlarka*, *шафарка*, *шынкарка*; суфікс *-ств-о*: *грабарство*, *лимарство*, *рыцэрства*; суфікс *-н-я*: *гомарня*, *малярня*, *проварня*; эмацыянальна-ацэначныя суфіксы *-к-а*, *-икъ*, *-окъ*, *-чикъ*, *-оньк-а*: *бляшка*, *будка*, *бунцикъ*, *войтокъ*, *гачокъ*, *žarcik*, *жаунерчикъ*, *кубельчикъ*, *вартонька*, *трунонька*) і прыметнікаў (суфікс *-н-*: *броварный*, *кляшторный*, *цятварный*; суфікс *-ск-* (*-ськ-*): *кучарскій*, *малярскій*, *шинкарскій*; суфікс *-ов-* (*-ав-*): *kucharawu*, *маляровый*, *слисаровый*) і прэфіксацыя для дзеясловаў (*афарбаваць* (*офарбоваць*), *абкируваць* (*обкируваць*), *атмалеваць* (*отмалеваць*, *одмаловаць*, *admulawać*), *вылихтоваць*, *добудоваць*, *збудовати* (*сбудоваць*), *zabrakawać*, *измаловаць*, *натрапиць*, *пашукаць* (*пошукаць*, *пушукаць*), *подтрапіць* (*пыдтрапіць*), *перемгрковаць* (*пиримиркаваць*), *pramandrawać*, *прымусиць* (*примусиць*), *разрабоваць*, *усмаковаць*).

Найбольшай **фразеаўтваральнай актыўнасцю** характарызуецца агульнанародная лексіка. Кампанентам фразеалагізмаў найчасцей становяцца германізмы, якія адносяцца да адных з самых даўніх, адаптаваных да фанетычных, марфалагічных і сінтаксічных асаблівасцей беларускай мовы яшчэ ў XI – XVI ст.

У асобных выпадках адное і тое жа слова германскага паходжання можа быць часткай некалькіх структур. Найбольшая фразеаўтваральная актыўнасць выяўлена ў наступных германізмаў і іх дэрыватаў: **дзякаваць** (8 адзінак: *дзякуй Богу*, *дзякуваць Богу*, *za dziakuj*, *dziàkaju ni adbùdziesz*, *дзякуй за ласку*, *дзякованый хльбъ*, *ni pròszanu*, *ni dzieńkòwany*, *dziàkawanym karystawàć*), **кірмаш** (9 адзінак: *krùcicsa jak cyhàn na kiermaszy*, *lad*, *jak ў Adèlsku na kirmàszy*, *aziràcsa*, *jak sabàkà na kirmaszy*, *halasawać*, *jak na kirmaszù*, *talakà*, *jak na kiermaszù*, *zjezdžàcsa tak*, *jak na kirmàsz*, *śpieszàcsa*, *jak szawièc na kirmàsz z bòtami*, *na adn_nòj sràccy ўsie kiermaszù adwièdać*, *wiezcì żydòw na kirmàsz*), **крук** (8 адзінак: *у крюкъ гнуть*, *нось крюкомъ не достаць*, *walaczyc krukami*, *zachilic kruczok*, *крюкъ у насу*, *руки слова крюку*,

крукомъ сядзецъ, крюкомъ носъ въ зубы вросъ), **шукаць** (11 адзінак: *шукаць шышкі на вярбе, halawa gùza szukàje, шукаць ўчарашняга дня, lichì lichòho szukàje, szukàc pa swièżom śledù, szukàc, jak w_ooik śmièrci, za swièczkaju szukàc tryèba, znaści tòje, czahò szukàc, aszukàc, jak żyd Pàna Bòha, żyda abszukàje, кинувши живое, шукаць мертваго*). Гэта дазваляе меркаваць аб частым выкарыстанні такіх слоў у вусным маўленні і іх поўнай адаптацыі да асабліваасцей беларускай мовы [4–А; 5–А; 9–А].

5. Германізмы ў фальклорна-дыялектных запісах XIX – пачатку XX ст. сведчаць аб значнай ступені пераемнасці паміж мовай старабеларускага пісьменства і сучаснай беларускай мовай. Так, 302 германізмы ўвайшлі ў лексічную сістэму мовы яшчэ ў старабеларускі перыяд, зафіксаваліся ў фальклорна-этнаграфічных запісах і працягваюць ужывацца ў слоўніковым складзе беларускай мовы на сучасным этапе яе развіцця. 102 германізмы ўпершыню сталі выкарыстоўвацца ў XIX – пачатку XX ст. і застаюцца часткай беларускага слоўніка ў наш час. Разам з тым, 124 германізмы не змаглі замацавацца ў лексічнай сістэме сучаснай беларускай літаратурнай мовы, 71 з іх – гэта даўнія старабеларускія запазычанні, якія ўжываліся і ў народнай мове XIX – пачатку XX ст., а 53 – словы германскага паходжання, якія былі зафіксаваны толькі ў фальклорных матэрыялах XIX – пачатку XX ст. Некаторыя з даследаваных германізмаў у сучаснай беларускай літаратурнай мове характарызуюцца як размоўныя (34 адзінкі), абласныя (13), спецыяльныя (9), устарэлыя (24) словы і ўвогуле гістарызмы (9) [2–А; 4–А; 16–А].

Рэкамендацыі па практычным выкарыстанні вынікаў дысертацыі

Вынікі даследавання могуць быць выкарыстаны пры распрацоўцы тэарэтычных праблем запазычвання і далейшым вивучэнні міжмоўных кантактаў беларускай мовы XIX – пачатку XX ст., месца і ролі запазычанняў у яе складзе. Матэрыял дысертацыі і атрыманыя вынікі будуць запатрабаваныя пры выкладанні ва ўстановах вышэйшай адукацыі вучэбных курсаў па параўнальна-гістарычным, тыпалагічным і супастаўляльным мовазнаўстве, лексікалогіі, гісторыі беларускай мовы. Фактычны матэрыял дазваляе стварыць кантэкстуальны слоўнік германізмаў у мове фальклорна-дыялектных запісаў XIX – пачатку XX ст.

СПІС ПУБЛІКАЦЫЙ САІСКАЛЬНІКА ВУЧОНАЙ СТУПЕНІ

Артыкулы ў навуковых выданнях, рэкамендаваных ВАК Рэспублікі Беларусь для апублікавання вынікаў дысертацыйных даследаванняў

1–А. Пахірка, В. Семантычная адаптацыя германізмаў у беларускіх народных песнях: на матэрыяле зборніка Івана Насовіча / В. Пахірка // Роднае слова. – 2016. – № 8. – С. 42–44.

2–А. Пахірка, В. У. Фанетычная адаптацыя германізмаў у беларускіх фальклорна-дыялектных запісах XIX ст. / В. У. Пахірка // Часопіс Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Філалогія. – 2018. – № 3. – С. 83–91.

3–А. Пахірка, В. Марфалагічная адаптацыя германізмаў у мове фальклорна-дыялектных запісаў XIX ст. / В. Пахірка // Роднае слова. – 2018. – № 10. – С. 31–34.

4–А. Пахірка, В. У. Германізмы ў мове фальклорна-дыялектных запісаў XIX – пачатку XX ст. / В. У. Пахірка // Часопіс Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Філалогія. – 2023. – № 2. – С. 125–133.

5–А. Пахірка, В. У. Словаўтваральны патэнцыял германізмаў у беларускіх фальклорна-дыялектных запісах XIX – пачатку XX ст. / В. У. Пахірка // Беларуская лінгвістыка. – 2023. – Вып. 91. – С. 103–111.

6–А. Pakhirka, V. U. Words of German origin in the studies of Belarusian linguists / V. U. Pakhirka // Часопіс Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Філалогія. – 2024. – № 1. – С. 76–85.

Артыкулы ў зборніках навуковых прац

7–А. Пахірка, В. У. Нямецкая мова як пасярэднік паміж беларускай і класічнымі мовамі / В. У. Пахірка // Проблемы и перспективы современной науки : сб. ст. участников VI Респ. науч.-практ. семинара молодых ученых, Минск, 16 окт. 2015 г. / Мин. инновац. ун-т ; редкол.: В. В. Гедранович [и др.]. – Мн., 2016. – С. 123–125.

8–А. Пахірка, В. У. Аб этымалогіі некаторых германізмаў у беларускіх загадках (на матэрыяле “Зборніка беларускіх прыказак” І. І. Насовіча) / В. У. Пахірка // Беларускае слова: тэорыя і практыка : зб. арт. па матэрыялах навук. чытанняў, прысвеч. 75-годдзю праф. Б. А. Плотнікава, Мінск, 15 снеж. 2015 г. / Бел. дзярж. ун-т ; рэдкал.: М. І. Свістунова (адк. рэд.) [і інш.]. – Мн., 2016. – С. 169–172.

9–А. Пахірка, В. У. Фразеаўтваральная актыўнасць германізмаў у фальклорна-дыялектных запісах XIX ст. / В. У. Пахірка // Беларускае слова: тэрміналогія і тэрміназнаўства : зб. арт. па матэрыялах навук. чытанняў, прысвеч. 70-годдзю з дня нараджэння праф. Л. А. Антанюк, Мінск, 26 крас. 2019 г. / Бел. дзярж. ун-т [і інш.]; рэдкал.: М. І. Свістунова (адк. рэд.) [і інш.]. – Мн., 2020. – С. 147–152.

Матэрыялы навуковых і навукова-практычных канферэнцый

10–А. Пахірка, В. У. Тэматычны склад германізмаў у мове беларускіх святочных песень (на матэрыяле зборніка “Беларускія песні” І. Насовіча / В. У. Пахірка // Мова і літаратура : матэрыялы 72-й навук. канф. студэнтаў і аспірантаў філал. фак. БДУ, Мінск, 28 крас. 2015 г. / Бел. дзярж. ун-т ; пад рэд. К. А. Тананушкі. – Мн., 2015. – С. 97–99.

11–А. Пахірка, В. У. Запазычанне як вынік міжмоўных адносін / В. У. Пахірка // Управление в социальных и экономических системах : XXIV междунар. науч.-практ. конф., Минск, 14 мая 2015 г. / Мин. ун-т упр. [и др.] ; редкол.: Н. В. Суша (пред.) [и др.]. – Мн., 2015. – С. 250–252.

12–А. Пахірка, В. У. Іншамоўныя запазычанні як складнік лексічнага складу мовы / В. У. Пахірка // Человек, психология, экономика, право, управление: проблемы и перспективы : XVIII Междунар. науч. конф. аспирантов, магистрантов и студентов, Минск, 15 мая 2015 г. : материалы конф. / Мин. ун-т упр. ; под ред. В. В. Гедранович. – Мн., 2015. – С. 165.

13–А. Пахірка, В. У. З назіранняў над германізмамі ў баладных песнях XIX – пачатку XX стст. / В. У. Пахірка // Мова – Літаратура – Культура : матэрыялы VIII Міжнар. навук. канф., Мінск, 15–16 верас. 2016 г. : да 90-годдзя праф. Л. М. Шакуна : у 2 ч. / Бел. дзярж. ун-т. – Мн., 2016. – Ч. 1. – С. 93–96.

14–А. Пахірка, В. У. Лексіка нямецкага паходжання ў песнях пінчукоў (на матэрыяле запісаў другой паловы XIX ст.) / В. У. Пахірка // Мова і літаратура : матэрыялы 74-й навук. канф. студэнтаў і аспірантаў філал. фак. БДУ, Мінск, 27 крас. 2017 г. / Бел. дзярж. ун-т ; пад рэд. К. А. Тананушкі. – Мн., 2017. – С. 86–89.

15–А. Пахірка, В. У. Незасвоеныя словы нямецкага паходжання ў мове беларусаў XIX – пачатку XX стагоддзяў / В. У. Пахірка // Мова і літаратура ў XXI стагоддзі: актуальныя аспекты даследавання : матэрыялы VII Рэсп. навук.-практ. канф. маладых вучоных, Мінск, 3 сак. 2023 г. / Бел. дзярж. ун-т ; рэдкал.: В. У. Зуева (гал. рэд.) [і інш.]. – Мн., 2023. – С. 64–67. – 1 CD-ROM.

ОЗНАКОМИТЕЛЬНЫЙ ФРАГМЕНТ

16–А. Пахірка, В. У. Да пытання аб сямантычнай адаптацыі германізмаў старабеларускай мовы ў фальклорна-дыялектных запісах XIX – пачатку XX ст. / В. У. Пахірка // Письменник – мова – стыль : матэрыялы III Міжнар. навук. канф., прысвеч. праф. Ц. П. Ломцеву, Мінск, 21–22 верас. 2023 г. / Бел. дзярж. ун-т ; рэдкал.: М. І. Свістунова (гал. рэд.) [і інш.]. – Мн., 2023. – С. 375–379.

РЭЗІЮМЭ

Пахірка Вераніка Уладзіміраўна

Лексіка-тэматычны склад і адаптацыя германізмаў у мове фальклорна-дыялектных запісаў XIX – пачатку XX ст.

Ключавыя словы: германізм, запазычанне, запазычванне, лексіка-тэматычная група, фанетычная адаптацыя, марфалагічная адаптацыя, семантычная адаптацыя, дэрывацыя, фразеалагізм.

Мэта даследавання: вызначыць склад, асаблівасці структуры, семантыкі, адаптацыі германізмаў у фальклорна-дыялектных запісах XIX – пачатку XX ст.

Метады даследавання: параўнальны, супастаўляльны, апісальны метады, прыёмы семантычнага і колькаснага аналізу, элементы статыстычнай апрацоўкі матэрыялу.

Атрыманя вынікі і іх навізна. Упершыню даследуюцца германізмы, зафіксаваныя ў фальклорна-дыялектных запісах XIX – пачатку XX ст. Даецца іх тэматычная класіфікацыя, аналізуюцца графіка-арфаграфічныя асаблівасці перадачы фанетычных рыс слоў германскага паходжання, спецыфіка іх марфалагічнага і семантычнага засваення беларускай мовай. Вызначаюцца дэрывацыйны патэнцыял германізмаў, іх здольнасць утвараць фразеалагізмы. Германізмы, зафіксаваныя ў мове фальклорна-дыялектных запісаў XIX – пачатку XX ст., сведчаць аб працягу старабеларускіх традыцый засваення іншамойнай лексікі.

Рэкамендацыі па практычным выкарыстанні вынікаў дысертацыі. Вынікі даследавання могуць быць выкарыстаны пры распрацоўцы тэарэтычных праблем запазычвання і далейшым вывучэнні міжмоўных кантактаў беларускай мовы XIX – пачатку XX ст., вызначэння месца і ролі запазычанняў у яе складзе. Матэрыял дысертацыі і атрыманя вынікі будуць запатрабаваныя пры выкладанні ва ўстановах вышэйшай адукацыі вучэбных курсаў па параўнальна-гістарычным, тыпалагічным і супастаўляльным мовазнаўстве, лексікалогіі, тыпалогіі, гісторыі беларускай мовы. Фактычны матэрыял дазваляе стварыць кантэкстуальны слоўнік германізмаў у мове фальклорна-дыялектных запісаў XIX – пачатку XX ст.

Галіна выкарыстання: беларускае мовазнаўства, супастаўляльнае мовазнаўства, міжкультурная камунікацыя.

РЕЗЮМЕ

Пахирко Вероника Владимировна

Лексико-тематический состав и адаптация германизмов в языке фольклорно-диалектных записей XIX – начала XX в.

Ключевые слова: германизм, заимствование, процесс заимствования, лексико-тематическая группа, фонетическая адаптация, морфологическая адаптация, семантическая адаптация, деривация, фразеологизм.

Цель исследования: определить состав, особенности структуры, семантики, адаптации германизмов в фольклорно-диалектных записях XIX – начала XX в.

Методы исследования: сравнительный, сопоставительный, описательный методы, приёмы семантического и стилистического анализа, элементы количественной обработки материала.

Полученные результаты и их новизна. Впервые исследуются германизмы, зафиксированные в фольклорно-диалектных записях XIX – начала XX в. Дается их тематическая классификация, анализируются графические и орфографические особенности передачи фонетических характеристик слов германского происхождения, специфика их морфологического и семантического усвоения в белорусском языке. Определяется деривационный потенциал германизмов, их способность образовывать фразеологизмы. Германизмы, зафиксированные в языке фольклорно-диалектных записей XIX – начала XX веков, свидетельствуют о продолжении старобелорусских традиций ассимиляции иностранной лексики.

Рекомендации по практическому использованию результатов диссертации. Результаты исследования могут быть использованы при разработке теоретических проблем заимствования и дальнейшем изучении межъязыковых контактов белорусского языка XIX – начала XX века, определении места и роли иностранных слов в его составе. Материал диссертации и полученные результаты будут востребованы при преподавании курсов сравнительно-исторического, типологического и сопоставительного языкознания, лексикологии, типологии, истории белорусского языка. Фактический материал позволяет создать контекстный словарь германизмов в языке фольклорно-диалектных записей XIX – начала XX веков.

Область использования: белорусское языкознание, сопоставительное языкознание, межкультурная коммуникация.

SUMMARY

Veranika Pakhirka

Lexical-thematic structure and adaptation of Germanisms in the language of 19th – early 20th-century folklore and dialect records

Key words: Germanism, loanword, borrowing, lexical-thematic group, phonetic adaptation, morphological adaptation, semantic adaptation, derivation, phraseological unit

The aim of the research is to determine the corpus and features of the structure, semantics, adaptation of Germanisms in the 19th – early 20th-century folklore and dialect records.

Research methods: comparative, contrastive, descriptive methods, techniques of semantic and stylistic analysis, elements of quantitative processing of the material.

The results obtained and their novelty. Germanisms recorded in the folklore and dialect records of the 19th – early 20th centuries are considered for the first time. Their thematic classification is given. The features of the graphical and orthographic transmission of the phonetic features of words of German origin, the specifics of their morphological and semantic assimilation by the Belarusian language are analysed. The derivational potential of Germanisms and their ability to form phraseological units are determined. Germanisms recorded in the language of folklore-dialect records of the 19th – early 20th centuries indicate the continuation of the old Belarusian traditions of borrowed vocabulary assimilation.

Recommendations for use of the obtained results. The results of the research can be used in developing theoretical problems of borrowing and further studying of cross-linguistic contacts of the Belarusian language of the 19th – early 20th centuries, determining the place and role of borrowings in its structure. The material of the dissertation and the obtained results will be required when teaching courses in comparative-historical, typological and contrastive linguistics, lexicology, typology, the history of the Belarusian language. The factual material allows to create a contextual dictionary of Germanisms in the language of 19th – early 20th-century folklore and dialect records.

Field of application: Belarusian linguistics, contrastive linguistics, intercultural communication.

ОЗНАКОМИТЕЛЬНЫЙ ФРАГМЕНТ

Падпісана да друку 09.01.2026. Фармат 60×84 $\frac{1}{16}$. Папера афсетная.
Рызаграфія. Ум. друк. арк. 1,4. Ул.-выд. арк. 1,37.
Тыраж 60 экз. Заказ 1.

Надрукавана з арыгінала-макета заказчыка
ў рэспубліканскім унітарным прадпрыемстве
«Выдавецкі цэнтр Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта».
Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі выдаўца, вытворцы,
распаўсюджвальніка друкаваных выданняў № 2/63 от 19.03.2014.
Вул. Чырвонаармейская, 6, 220030, Мінск.